

Ένα άγνωστο μεσαιωνικό λογοτέχνημα της Κρήτης

/ [Πεμπτουσία](#)

«Η Δ΄ Σταυροφορία (1203-4), μια από τις πολλές προσπάθειες της χριστιανικής Δύσης να διώξει τους μουσουλμάνους από τους Αγίους Τόπους, «παραστράτισε» και κατέληξε στην (πρώτη) Άλωση της Κωνσταντινούπολης και την κατάκτηση εδαφών των Βυζαντινών όχι από βαρβαρικά φύλα ή άπιστους, αλλά από αδελφούς τους χριστιανούς, με τους οποίους, όμως, τους χώριζε από το 1054 το εκκλησιαστικό Σχίσμα. Αυτή η επίθεση ήταν το αποκορύφωμα όχι μόνο μιας θρησκευτικής διένεξης, αλλά ταυτόχρονα και μιας σύγκρουσης οικονομικών και γεωπολιτικών συμφερόντων.

Ειδικά η Βενετία, που είχε προμηθεύσει στους σταυροφόρους τα πλοία, ζητούσε για αντάλλαγμα, εκτός από μέρος της (πολύ πλούσιας) λείας της Κωνσταντινούπολης, μεγάλες περιοχές στον χώρο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας σε καίρια για το εμπόριό της σημεία: νησιά και λιμάνια στον δρόμο προς τη Συρία, την Παλαιστίνη και την Αίγυπτο, προς τη Μικρασία και την ίδια την Κωνσταντινούπολη. Έτσι απέκτησε πολύ σύντομα μεταξύ άλλων και την πιο σημαντική θαλασσινή κτήση της, την Κρήτη.

Marco Boschini, Ο λέων του αγίου Μάρκου προστατεύει το νησί της Κρήτης (1651)

Η Κρήτη

Σε αντίθεση με τις άλλες κτήσεις της, όπου η Βενετία περιορίστηκε στην οχύρωση ορισμένων ισχυρών, συνήθως παραλιακών, θέσεων, την Κρήτη αποφάσισε να την καταλάβει ολόκληρη. Ανάμεσα στα 1211 και 1252 έστειλε εκεί συνολικά 250 οικογένειες, όλες βενετσιάνικες, μέλη της ανώτερης τάξης (των ευγενών) και της αστικής κοινωνίας. Η Βενετία μοίρασε όλο το νησί ανάμεσα στο βενετικό δημόσιο, τη ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και αυτούς τους νέους αποίκους-φεουδάρχες. Παλιότερα (κτηματικά και άλλα) δικαιώματα των ντόπιων αρχοντικών και μη οικογενειών και της ελληνορθόδοξης Εκκλησίας δεν αναγνωρίστηκαν. Ο ανώτερος ορθόδοξος κλήρος εκδιώχθηκε από το νησί. Οι ορθόδοξοι κάτοικοι

έχασαν ακόμη και την ελευθερία τους.

Πρωτεύουσα της Κρήτης έγινε ο Χάνδακας, γνωστός αργότερα με την ονομασία το «Μεγάλο Κάστρο» ή απλώς «Κάστρο» (δηλ. περιτειχισμένη μεσαιωνική πόλη), το σημερινό Ηράκλειο. Οι Βενετοί το αποκαλούσαν Candia/Candida, αλλά το ίδιο όνομα χρησιμοποιούσαν και για ολόκληρο το νησί. Στην πόλη αυτή βρισκόταν η έδρα του ρωμαιοκαθολικού αρχιεπισκόπου Κρήτης και της βενετικής διοίκησης, του τριμελούς *reggimento* («αυθεντίας»), που αποτελούνταν από τον διοικητή, τον Δούκα (*Duca di Candia*), και δύο συμβούλους. Στις άλλες τρεις περιφέρειες του νησιού, με πρωτεύουσες τα Χανιά (*Chanea*), το Ρέθυμνο και τη Σητεία, η Βενετία τοποθετούσε από έναν διευθύνοντα (*rector*) και δύο συμβούλους. Όλοι αυτοί οι ανώτεροι αξιωματούχοι εκλέγονταν στη Βενετία από τους Βενετούς και στέλνονταν για μικρό μόνο χρονικό διάστημα στην Κρήτη.

Οι αντιδράσεις των 12 βυζαντινών αρχοντικών οικογενειών, των «αρχοντόπουλων», δεν άργησαν να εκδηλωθούν. Όπως και στην γαλλοκρατούμενη μετά την Δ΄ Σταυροφορία Πελοπόννησο, οι πρώτες εξεγέρσεις ξέσπασαν από τη στιγμή κιόλας που οι έποικοι δεν είχαν ακόμα καταλάβει όλη την Κρήτη. Ο 13ος αι. βλέπει τη μία μετά την άλλη αρχοντική οικογένεια να διεκδικούν δικά τους εδάφη με τα όπλα στο χέρι και με την υποστήριξη του ελληνορθόδοξου κατώτερου κλήρου και του λαού της περιοχής.

Στα τέλη του 13ου αι. και οι 12 οικογένειες είχαν ουσιαστικά ανακτήσει κάποια εδάφη, κυρίως στη λιγότερο εύφορη Δυτική Κρήτη, πάντα βέβαια μέσα στο πλαίσιο του βενετικού φεουδαρχικού συστήματος.

Giorgio Corner, Αλληγορική απεικόνιση της Κρήτης (λεπτομέρεια χάρτη, 1625)

Η οικογένεια Falier/Φαλιέρου

Η «αρχαία» ευγενική οικογένεια Falier χάρισε στη Βενετία μερικούς δόγηδες (δηλ. ανώτατους, εκλεγμένους «δούκες»/ηγεμόνες) και πολλούς ανώτερους αξιωματούχους. Ο τελευταίος δόγης της οικογένειας ήταν ο περιβόητος Marin Falier / Marino Faliero, που εκτελέστηκε το 1355, επειδή ήθελε να καταλύσει το βενετικό δημοκρατικό (δηλ. αβασίλευτο αριστοκρατικό) πολίτευμα με πραξικόπημα.

Ανάμεσα στους νέους αποίκους του 1211 στην Κρήτη συγκαταλέγονται και μερικά μέλη της οικογένειας Falier. Δεν έχουν μελετηθεί ακόμα οι τύχες αυτών των «ιδρυτικών» βενετικών οικογενειών. Ελάχιστες απ' αυτές εξακολούθησαν να επιβιώνουν και να ακμάζουν ως την παράδοση του Κάστρου στους Τούρκους το

1669. Στα τέλη του 14ου αι., κανένας κλάδος από τους πρώτους αποίκους Falier δεν επιζούσε. Η μοναδική οικογένεια ευγενών Falier ήταν αυτή του Marco Falier...»

Μαρίν Φαλιέρ

Οικόσημο του δόγη Μαρίνου Φαλιέρου από το οποίο λείπει η
απεικόνισή του
ως τιμωρία (*damnatio memoriae*)

Το παραπάνω κείμενο είναι απόσπασμα από το έργο: «*Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον υιόν του βενετοκρητικού φεουδάρχη και ποιητή Μαρίνου Φαλιέρου*». Πρόκειται για ένα δημώδες παραινετικό ποίημα του πρώτου μισού του 15ου αιώνα. Έχει αποδέκτη τον γιο του ποιητή, τον Μάρκο, αλλά αποτυπώνει και γενικότερα προβλήματα της αρχοντικής κοινωνίας στη βενετοκρατούμενη Κρήτη: τις σχέσεις με τους χωρικούς και την αντιμετώπιση καινούργιων κοινωνικών δεδομένων, όπως η ανατροφή των αγοριών, η διεύθυνση μιας οικογένειας, οι απειλές που απορρέουν από τον πλούτο και τη χλιδή, ο χειρισμός του δεύτερου γάμου και οικονομικών-κληρονομικών ζητημάτων.

Το έργο του Φαλιέρου φαίνεται να ακολουθεί την ηθικοδιδασκτική παράδοση της ελληνικής υστερομεσαιωνικής λογοτεχνίας (π.χ. Σπανέας, Διδαχή Σολομώντος ή Ψευδο-Σπανέας, Συμβουλές στον Φραντσισκή του Στέφανου Σαχλίκη). Στην πραγματικότητα, αποτελεί, σε ένα τμήμα του, διασκευή μιας μορφής του μεσαιωνικού πεζού έργου *De cura rei familiaris*, που γνώριζε τότε εξαιρετική επιτυχία. Πάντως ο Φαλιέρος χρησιμοποιεί το πρότυπο αυτό, και άλλες πηγές, επιλεκτικά, για να διατυπώσει τις δικές του, επίκαιρες και πρακτικές συμβουλές για τη ζωή μέσα στον κόσμο. Είναι η πρώτη φορά που δημώδες λογοτέχνημα συμβουλεύει λεπτομερειακά για την επιλογή της νύφης, τις συζυγικές σχέσεις, την κατανομή καθηκόντων μέσα στην οικογένεια και τη μοίρα των παιδιών.

Την έκδοση επιμελούνται οι ομότιμοι καθηγητές του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ Arnold van Gemert και Wim Bakker.